

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 368

Мурашко Олена Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, професор

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Murashko Olena

PhD in Economics, Associate Professor, Professor

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: 0000-0001-9241-3918

Фартушок Назар Богданович

кандидат юридичних наук старший викладач

кафедри історії України, економічної теорії та туризму

Львівський національний університет ветеринарної медицини та

біотехнологій імені С. З. Гжицького

Fartushok Nazar

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Senior Lecturer

Stepan Gzhytskyi National University of

Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

ORCID: 0009-0007-9412-5646

Корецька Ольга Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і фінансів

Одеський національний морський університет

Koretska Olga

Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Odesa National Maritime University

ORCID: 0000-0003-4991-835X

ЗМІНА РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ CHANGES IN THE INSURANCE MARKET IN UKRAINE DURING WAR

Анотація. Сучасний період становлення та розвитку ринкової економіки об'єктивно формує собою зростання необхідності у страховому захисті усіх суб'єктів ринку. Саме наявність такої необхідності та реальна можливість її покриття характеризують ступінь розвитку економіки країни, дають уявлення про рівень захищеності її фізичних та юридичних осіб. До лютого 2022 року вітчизняний страховий ринок був найрозвиненішим сектором ринку небанківських послуг. Загальною тенденцією на ньому було постійне збільшення кількості та якості активів страхових компаній та розширення спектра страхових послуг. Повномасштабне вторгнення російської федерації повністю розвалило звичні механізми функціонування компаній, забравши в них на деякий час можливість виконувати свої зобов'язання по укладених страхових договорах, сформувало необхідність проводити евакуацію працівників, вивезення баз даних та переведення роботи у віддалену площину.

У науковій статті визначено місце страхового ринку у розрізі фінансового ринку країни, встановлено вплив його розвитку на економіку загалом. Проведено вивчення різних підходів до визначення поняття страхового ринку. Досліджено його стан у перші місяці війни. Визначено вплив воєнного стану на зміну кількості страхових компаній на ринку, встановлено взаємозв'язок із визначеними тенденціями та регуляторною політикою Національного банку України. Графічно представлено та проаналізовано динаміку зміни основних показників діяльності страхових компаній за 2020-2022 роки. Досліджено зміну розмірів страхових премій у компаній лідерів на ринку страхування за 12 місяців 2022 року. Визначено приріст чистих страхових премій та чистих страхових виплат у розрізі

видів страхування у 2022 році порівняно із 2021 роком. Вивчено коефіцієнт збитковості обов'язкових видів страхування у 2022 році. Наведено проблему щодо різних підходів до визначення стану страхового ринку з боку Нацбанку та з позиції самих страховиків. Представлено позитивний прогноз щодо розвитку страхової галузі на 2023 рік, Визначено напрямки, у яких очікується зростання страхових премій страховиків. Окреслено подальші дії регулятора фінансового ринку щодо посилення контролю в галузі та проаналізовано вплив запланованих заходів на страховий ринок.

Ключові слова: *страховий ринок, воєнний стан, страховики, страхові премії, страхові виплати, регуляторна політика, коефіцієнт збитковості діяльності, індекс очікувань ділової активності.*

Summary. *The current period of formation and development of the market economy is objectively shaping the growth of the need for insurance coverage in the general market. The very manifestation of such a need is real, it is possible to characterize the stages of the development of the economy of the country, to give a statement about the level of protection of both physical and legal systems. Until the fierce 2022, the insurance market will be the most advanced sector of the non-banking services market. A global trend towards a new increase in the number and quality of assets of insurance companies and the expansion of the range of insurance services. The large-scale invasion of the Russian Federation has completely destroyed the main mechanisms of the functioning of companies, taking away in them for some time the ability to win their goiter on the basis of insurance contracts, formulated the need to carry out the evacuation of workers, transporting data bases and translation of the work at the other side of the plain. At the scientific statute, the place of the insurance market has been assigned to the financial market of the country, the introduction of this development to the economy has been put in place. Conducted a trial of different approaches to the understanding of the insurance market. Finished yoga camp at the first month of*

war. It was appointed by the military camp to change the number of insurance companies in the market, the interrelationship with the relevant trends and the regulatory policy of the National Bank of Ukraine was established. Graphically presented and analyzed the dynamics of changes in the main indicators of the activity of insurance companies for 2020-2022. The change in insurance premiums for leading companies in the insurance market has been completed for 12 months of 2022. The increase in net insurance premiums and net insurance premiums for different types of insurance in 2022 was determined by the year 2021. The coefficient of the coefficient of coverage of the viscous types of insurance in 2022 was calculated. The problem of how different approaches to the insurance market will be established from the side of the National Bank and from the position of the insurance companies themselves has been posed. A positive forecast for the development of insurance coverage for 2023 was presented. It has been christened further away as a regulator of the financial market in order to strengthen control in the hallway and analyzed the impact of planned entries into the insurance market.

Key words: *insurance market, military camp, insurers, insurance premiums, insurance premiums, regulatory policy, coefficient of business activity, business activity score index*

Постановка проблеми. У повсякденному житті кожна людина переживає нескінченну кількість ситуацій, які вона не може передбачити та які можуть суттєво вплинути на її благополуччя та добробут. Очевидно, що в таких умовах ми починаємо шукати шляхи нівелювання негативних наслідків такого впливу, звертаючись до страхування.

Як наслідок з цього закономірно впливає фундаментальна роль страхування в економічному розвитку. Так, захищаючи життя та майно від страхових ризиків страхування виступає як буфер від несприятливих подій і в результаті здійснює стимулювання економічної діяльності. Зростає роль

страхування і під впливом таких непередбачуваних ризиків як COVID-19 або зміна клімату, які виникають на горизонті економічного та соціального прогресу, зумовлюючи підвищену вразливість по всьому світу, а особливо в тих країнах, чия економіка все ще розвивається. Враховуючи нинішнє середовище, ми можемо спостерігати, що проникнення страхування залишається вкрай низьким на багатьох ринках, що перешкоджає їм отримати вигоду від безпеки, яке воно приносить. Це підтверджується і цитатою, яку говорив Генрі Форд: «Весь світ покладається на страхування. Без нього кожна людина зберігала б свої гроші, нікуди їх не вкладаючи, боячись їх втратити, а цивілізація зупинилася б трохи пізніше кам'яного віку» [1].

Враховуючи той факт, що страхування дозволяє брати на себе ризики, які підтримують розвиток при цьому даючи взамін почуття спокою та захисту, очевидно, що в Україні ця сфера не могла не розвиватись. Особливо протягом останніх років на фоні тісної інтеграції України до європейського співтовариства відстежувалось зростання рівня довіри громадян до страхових компаній, активно розвивався ринок лайфового страхування, стабільно зростали обсяги страхових премій та страхових виплат страховиків тощо. Проте, 24 лютого 2022 року реалізувався ризик, настання якого не очікував ніхто – повномасштабне вторгнення російської федерації. Враховуючи саму природу впливу війни на життєдіяльність країни стає зрозумілим, що саме ринок страхування став однією з тих сфер на які вона вплинула дуже суттєво. Але особливість функціонування страхового ринку втілюється полягає в тому, що кожна кризова ситуація породжує як проблеми, так і напрямки розвитку страхового ринку. Відтак, високої актуальності набуває вивчення особливостей функціонування ринку страхування в Україні в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відображення особливостей функціонування страхового ринку у різні періоди

незалежності України отримуємо із праць таких вчених як БазилевичВ., Безугла В., Говорушко Т., Козьменко О., Гаманкова О, Залетов А., Пікус Р., Нечипоренко В., Косій Р., Мюлер-Рейхарт М., Кйонсан К., Дем'янчук М., Дроздина А. та багато інших. Водночас інформацію про особливості функціонування ринку страхування в Україні в умовах війни отримуємо переважно з інтернет-джерел, таких як Forinsurer, Страховий адвокат, Delo.ua, Interfax-Україна, Економічна правда тощо. Відтак, виникає необхідність акумулювати всю наявну інформацію про страховий ринок у воєнний час в рамках одного дослідження для аналізу тенденцій його зміни.

Постановка завдання. На основі вищенаведеної мети наукового дослідження виступає вивчення тенденцій, які відстежуються на ринку страхування у період дії воєнного стану та аналіз змін, які на ньому відбувались за цей час.

Виклад основного матеріалу дослідження. На поточний момент страховий ринок вступає важливою складовою фінансового ринку України. Його розвиток сприяє ефективному функціонуванню економіки країни, адже страхування не лише захищає від ризиків, а й забезпечує соціально-економічну стабільність у суспільстві та виконує роль інституційного інвестора, забезпечуючи економіку країни внутрішнім джерелом довгострокових інвестицій.

Науковці по-різному ідентифікують страховий ринок залежно від підходу до його визначення. У широкому значенні страховий ринок трактується Шиховим А., який його визначає як сферу специфічних економічних відносин, які складаються між страхувальниками, котрі потребують у випадку реалізації ризику, страхового захисту майнових інтересів, і страховиками, що забезпечують такий захист шляхом використання створених для таких цілей страхових фондів, які фінансуються шляхом грошових внесків страхувальників [2].

За визначенням іншої науковиці Рудої О. страховий ринок виступає системою «стійких економічних відносин між покупцями, посередниками й продавцями, а також страховиками та регуляторними органами, пов'язаних з утворенням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховання, які виникають у страхових, перестрахових та супутніх послугах у визначеній країні, групі країн або на міжнародному рівні, та підпадають під регулювання».

Закономірно, що у процесі розвитку держави циклічно відбуваються фази піднесення та етапи занепаду, які негативно впливають на всі без виключення сектори економіки та страховий ринок не виключення. Вітчизняний ринок страхування, який і так з моменту незалежності розвивався дуже повільно через низку факторів, зазначав критичного удару спочатку з боку пандемії корона вірусної інфекції COVID-19, а надалі, після відносної стабілізації ситуації – і війною з росією. Відтоді як Указом Президента України по всій території було запроваджено воєнний стан пройшло вже майже півтора року. У таких умовах ступінь невизначеності найближчого майбутнього, а також неможливість спрогнозувати географію поширення війни боляче впливає на діяльність страхових компаній.

У перші місяці війни вітчизняний страховий ринок продовжував свою діяльність. Більшість страховик компаній змогли організувати свою роботу, провівши евакуацію працівників у більш безпечні регіони та створивши для них можливості працювати віддалено. Окрім того, вдалось зберегти технічні засоби та бази даних. Про це свідчать результати опитування страхових компаній, яке було проведено Національним банком України (НБУ) у березні 2022 року [4]. Проте, як і слід було очікувати, ринок страхування не був готовий до такого удару по їх діяльності. Це втілилось у погіршення більшості показників їх діяльності.

Відтак, пропонуємо розпочати аналіз змін на ринку страхування в умовах війни із визначення тенденцій зміни кількості страхових компаній.

В Україні здійснюють свою діяльність страхові компанії страхування життя (life) та страхові компанії по ризикових видах страхування (non-life). Згідно зі звітом НБУ станом на початок війни вітчизняний фінансовий ринок налічував 145 страхових компаній: 132 non-life та 13 life. З них близько 9% non-life компаній не надали відповіді щодо діяльності у період війни, а 2% заявили що на час опитування не налагодили процес виплати бюджетних відшкодувань. Всі life страхові компанії продовжували працювати та здійснювати виплати.

Водночас за підсумками першого півріччя 2023 року на страховому ринку України працювало 103 страховики non-life та 12 life-страховиків, а також один страховик зі спеціальним статусом. Таким чином, можемо побачити, що за період війни кількість non-life страховиків зменшилась на 22%, а life лише на 8% [5]. При цьому, відтік страховиків у більшості випадків на пряму не пов'язаний із війною, їх примусово вивів НБУ через порушення.

Проаналізуємо динаміку зміни основних показників діяльності страхових компаній за 2020-2022 роки за допомогою рис. 1.

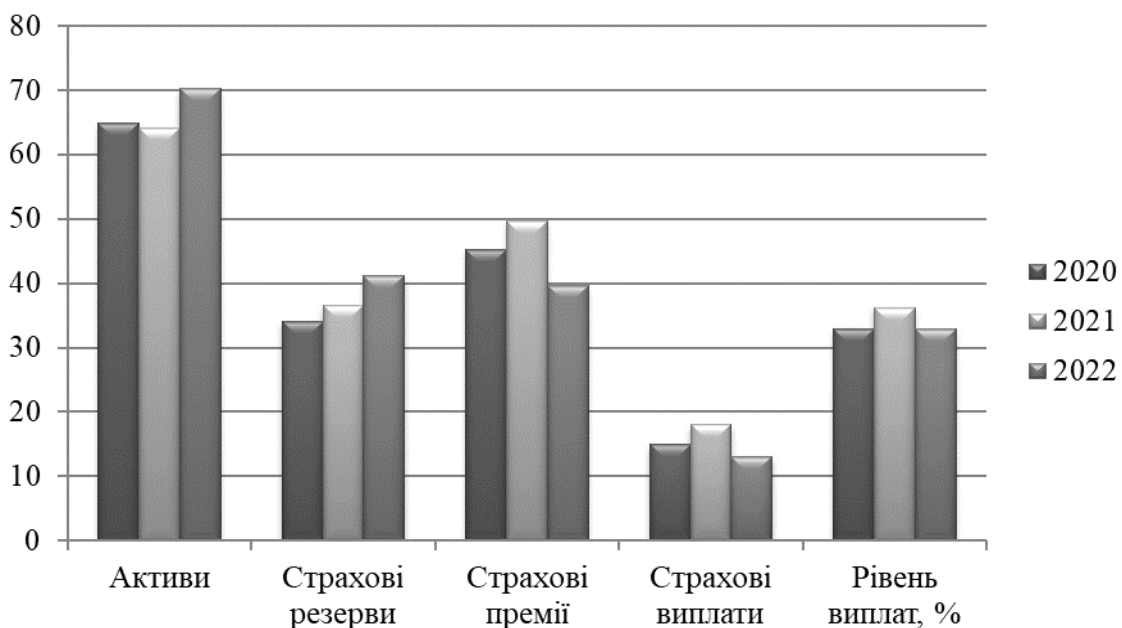

Рис. 1. Основні показники діяльності страхових компаній України за 2020-2022 роки, млрд грн

Таким чином, із наведеного рисунка можемо побачити, що у 2022 році порівняно з 2020 зросли активи страхових компаній, а також розміри страхових резервів. При цьому зменшились розміри страхових премій, страхових виплат та рівень таких виплат. В загальному, обсяг страхових виплат скоротився на 28%, що відкинуло страховий ринок на рівень 2019 року.

Наступним етапом дослідження пропонуємо проаналізувати динаміку зміни страхових премій у розрізі страхових компаній – лідерів на ринку страхування за 12 місяців 2022 року (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна розмірів страхових премій у компаній лідерів на ринку страхування

Страхова компанія	Чисті платежі на 31.12.2022, тис. грн.	Приріст, %
ARX	2 669 103	-17,66
Уніка	2 357 183	-10,28
ТАС СГ	2 342 899	1,27
УСГ	2 280 816	41,17
ВУСО	1 590 985	7,75
ІНГО	1 536 064	0,28
Арсенал страхування	1 534 090	-22,71
Універсальна	1 210 045	15,27
PZU Україна	1 172 345	7,03
Оранта	1 159 344	3,16

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Як можемо побачити з таблиці 1, у лідерів рейтингу за розміром чистих страхових премій страхових компанії ARX та Уніка за підсумками 2022 року відстежується спад страхових премій на 17,66% та 10,28% відповідно. Окрім того, значно зменшились страхові премії в Арсенал страхування – на 22,71%. Найбільший приріст досліджуваного показника відстежуємо по страховій компанії УСГ – 41,17% та Універсальна – 15,27%. У решти страхових компаній позитивний приріст страхових премій не перевищував 8%. Згідно з даними, опублікованих на сайті Delo.ua. сума

чистих платежів без врахування платежів із перестраховування, які отримали страховики за підсумками 2022 року порівняно із 2021 роком скоротилась на 16% [7].

Окрім того, для повноти відображення змін на ринку страхування в умовах війни, проаналізуємо тенденції щодо рівня чистих страхових премій та страхових виплат у розрізі видів страхування (табл. 2).

Таблиця 2

Чисті страхові премії та чисті страхові виплати у розрізі видів страхування

Показник	2021 рік	2022 рік	Приріст, %
Чисті страхові премії, млрд грн:	46	38,6	-16,1
страхування наземного транспорту (крім залізничного)	10,5	8,3	-21
медичне страхування	6,2	4,8	-22,6
страхування від нещасних випадків з ОСЦВП	1,4	1,2	-14,3
зі страхування життя	6,8	6,9	1,5
Чисті страхові виплати, млрд грн.:	17,7	12,8	-27,7
страхування наземного транспорту	5	3,9	-22
медичне страхування	3,5	2,6	-25,7
страхування від нещасних випадків з ОСЦВП	0,2	0,2	0
зі страхування життя	3,5	2,8	20
	0,8	0,9	7

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

З даних, наведених на рисунку можемо побачити, що чисті страхові премії у 2022 році порівняно із 2021 роком знизились по всіх пунктах окрім обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів. Останній напрямок протягом 2022 року зріс більше ніж удвічі порівняно із попереднім роком, а виплати зросли в три рази. Така ситуація зумовлена активним виїздом громадян за кордон і необхідністю оформлення поліса страхування «Зелена карта». Закономірно зросли й виплати по даних полісах, бо активне користування автомобільним транспортом спричинювало більше аварійних ситуацій. Виплати по

медичному страхуванні, страхуванні наземного транспорту знизилась більше як на 20%, а зі страхування життя зросли на 7.

У загальному підсумку коефіцієнт збитковості обов'язкових видів страхування у 2022 році залишився на рівні 45%. Негативні наслідки зростання резервів збитків врівноважувались зростанням обсягу страхових премій. Коефіцієнтом збитковості по добровільних видах страхування дещо зменшився і становив 42%, що було зумовлено зменшенням обсягів резервів по обов'язкових видах страхування [8].

Проте, як зазначає В'ячеслав Черняхівський, генеральний директор асоціації «Страховий бізнес», дані НБУ представлено не в порівнянних показниках, тобто з врахуванням зміни курсу гривні та інфляції, тому вони виглядають набагато кращими, ніж є насправді [9].

Загалом показники страхового ринку за підсумками 2022 року виглядають наступним чином [9]:

1. Частка страхування у валовому внутрішньому продукті залишається незмінною – 1% попри те, що цільовий показник визначений стратегією НБУ сягає 2% до 2025 року.

2. Страхові премії скориговані на інфляцію знизилась на 36% порівняно з 2021 роком, при коригуванні на курс долара – на 40%; страхові виплати на 44% і 47% відповідно.

Зазначені цифри разом із даними опублікованими в табл. 2 свідчать про те, що страховий ринок на цей момент перебуває в глибокій кризі, зумовленій не лише війною, а й регуляторною політикою. Політика, яка провадиться Нацбанком могла б бути прийнятною в мирний час, але у воєнний вона критично б'є по ринку. За останні пів року відкликано або зупинено ліцензії компаній, які забезпечували 10% заробітних плат та податкових відрахувань усього страхового ринку, а це близько 500 млн грн [10].

На 2023 рік страхові компанії покладають оптимістичні надії, що падіння не буде. Авдеев С. голова правління страхової компанії «Арсенал страхування» вважає, що ринок зросте у гривневому еквіваленті приблизно на 20%. Це буде як інфляційне зростання, так і пожвавлення галузі. Прогноз аргументується тим, що економіка починає адаптуватись до реальності функціонування в умовах війни. Все більше компаній відновлюють свою діяльність, що підтверджується оприлюдненим у червні 2023 року НБУ індексом очікувань ділової активності, який зріс порівняно з індексом на початок року зріс на 5,8 пункту і становив 50,8 [7-8].

Окрім того, загальне покращення ситуації на суміжних ринках позитивно вплине і на страховий сектор. Тому найбільш очікуваними будуть покращення в першу чергу в секторі автострахування, і, ймовірно, медичного. Останнє пов'язане із тим, що багато компаній не відмовились від медичного страхування своїх працівників. З цього закономірно випливає очікування щодо зростання попиту на страхові продукти з боку бізнесу. Поруч із цим, прогнозується зростання попиту на страхування майна бізнесу, через пожвавлення кредитного ринку і необхідність страхування застави.

З іншого боку, НБУ підкреслює, що в кінці минулого року чітко відстежувались тенденції щодо відновлення страхового ринку. Це означає, що вже найближчим часом повноцінний нагляд за ринком відновиться. Так, у своєму звіті щодо небанківського фінансового сектору регулятор повідомив, що попри послаблення воєнного часу до порушників встановлених нормативів вживатимуться заходи аж до скасування ліцензій. Відтак, страховики змушені в першочерговому порядку упорядкувати свій капітал, активи та структуру власності, а також реагувати на скарги споживачів та слідкувати за дотриманням законодавства у сфері протидії легалізації доходів та фінансування тероризму. Зокрема, до кінця червня страховики повинні були провести ревізії активів, якими покриваються

страхові резерви. Якщо вони оцінені не коректно, обов'язково потрібно здійснити їх переоцінку, інакше будуть вжиті відповідні санкції.

Національний банк дав достатньо часу на приведення до ладу своїх активів, тому надалі регулювання буде жорстким. Все йде до того, що різні схемні компанії покинуть ринок незабаром [7].

Думка страховиків з цього приводу кардинально інша. За весь час з початку війни, НБУ вже зробив кілька кроків, які відчутно збільшили тиск на страхові компанії й ускладнили їм роботу. Це і додаткові вимоги до майнового стану власників СК, збільшення ліцензійних вимог, вимог до корпоративного управління страховика, що примушує їх штучно збільшувати штат співробітників є не підйомним тягарем для середніх та малих компаній. В результаті відбувається зниження прибутку та втрата інтересів до розвитку страхового бізнесу, що своєю чергою створює більше ризиків та приносить менше дивідендів.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у вказаному напрямку. Підсумовуючи проведене дослідження можемо сформулювати висновки, що війна суттєво вплинула на зміни ринку страхування в Україні. Це втілилось у зменшення страхових премій, чистих страхових платежів та обсягів страхових виплат. До кінця 2022 року страховикам вдалось стабілізувати свою діяльність, що зумовило виникнення оптимістичних прогнозів для галузі на 2023 рік.

З іншого боку посилення регуляторної політики НБУ разом із наслідками війни для страховиків спричинили вихід з ринку великої кількості страхових компаній: за період з лютого 2022 року по червень 2023 року кількість non-life компаній зменшилась на 22%, а life лише 8%.

Анонсоване НБУ на 2023 рік посилення вимог до страховиків навряд чи дозволить суттєво покращити ситуацію, бо у страхових компаній запас стійкості відчутно знизився за час війни. Очікується, що посилена регуляторна політика зумовить вихід з ринку страхових компаній

середнього та малого розміру. З іншого боку, самі страховики очікують на поживлення ринку через загальну адаптацію економіки до нових реалій діяльності, а також зростання попиту на авто страхування, медичне страхування та страхування майна.

Відтак, перспективами подальших досліджень виступає вивчення структури страхового ринку у розрізі розміру страхових компаній та їх частки на ринку, а також визначення впливу війни та політики НБУ на їх перерозподіл.

Література

1. Insurance as an asset protector and its importance in the economy. Mapfre. 2022. URL: <https://www.mapfre.com/en/insights/insurance/insurance-as-an-asset-protector/> (дата звернення: 03.08.2023).
2. Роль страхового ринку в економічній системі України. Освіта та самоосвіта. 2022. URL: <https://referatss.com.ua/work/rol-strahovogo-rinku-v-ekonomichnij-sistemi-ukraini/> (дата звернення: 03.08.2023).
3. Руда О. Розвиток страхового ринку в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7634> (дата звернення: 03.08.2023).
4. Під час діє воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. Національний банк України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voynnogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення: 03.08.2023).
5. Кількість страхових компаній України у I півріччя 2023 року скоротилась до 115. Forinsurer. 2023. URL: <https://forinsurer.com/news/23/07/07/42845> (дата звернення: 03.08.2023).

6. Рейтинг страхових компаній України. Чисті страхові премії. Forinsurer. 2023. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/80> (дата звернення: 03.08.2023).
7. Пшеничний П. «Чистка» страхового ринку починається. Що чекає страховиків у 2023 році і чому багато з них втратить ліцензії. Delo.ua. 2023. URL: <https://delo.ua/insurance/shho-sekaje-strahovikiv-u-2023-roci-i-comu-bagato-xto-z-nix-vtratit-licenziyi-414499/> (дата звернення: 03.08.2023).
8. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 04.08.2023).
9. Черняхівський В. Чому НБУ слід змінити принципи регулювання страхового ринку в умовах війни. Delo.ua. 2023. URL: <https://delo.ua/insurance/comu-nbu-slid-zminiti-principi-regulyuvannya-strahovogo-rinku-v-umovax-viini-413717/> (дата звернення: 04.08.2023).
10. Моїсєєв В. «Страховий ринок перебуває у жорсткій кризі»: страховики не поділяють оптимізм НБУ. pg. 2023. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/strahuvannya-v-ukrayini-pid-chas-vijni> (дата звернення: 04.08.2023).

References

1. Insurance as an asset protector and its importance in the economy (2022). *Mapfre*. Available at: <https://www.mapfre.com/en/insights/insurance/insurance-as-an-asset-protector/> (Accessed 03 August 2023).
2. Rol strakhovoho rynku v ekonomichnii systemi Ukrainy (2022). *Osvita ta samoosvita*. Available at: <https://referatss.com.ua/work/rol-strahovogo-rinku-v-ekonomichnij-sistemi-ukraini/> (Accessed 03 August 2023).
3. Ruda, O. (2020). Rozvytok strakhovoho rynku v Ukraini. *Efektivna ekonomika*. №2. Available at:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7634> (Accessed 03 August 2023).

4. Pid chas diie voiennoho stanu rynek strakhuvannia prodovzhuie pratsiuvaty – rezultaty opytuvannia (2022). *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (Accessed 03 August 2023).
5. Kilkist strakhovykh kompanii Ukrainy u I pivrichchia 2023 roku skorotylas do 115 (2023). *Forinsurer*. Available at: <https://forinsurer.com/news/23/07/07/42845> (Accessed 03 August 2023).
6. Reitynh strakhovykh kompanii Ukrainy (2023). Chysti strakhovi premii. *Forinsurer*. Available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/80> (Accessed 03 August 2023).
7. Pshenychnyi, P. (2023). «Chystka» strakhovoho rynku pochynaietsia. Shcho chekaie strakhovykiv u 2023 rotsi i chomu bahato z nykh vtratyt litsenzii. *Delo.ua*. Available at: <https://delo.ua/insurance/shho-cekaje-straxovikiv-u-2023-roci-i-comu-bagato-xto-z-nix-vtratit-licenziyi-414499/> (Accessed 03 August 2023).
8. Natsionalnyi bank Ukrainy (2023). *Ofitsiyni sait*. Available at: <https://bank.gov.ua> (Accessed 04 August 2023).
9. Cherniakhovskyi, V. (2023). Chomu NBU slid zminyty pryntsyipy rehuliuвання strakhovoho rynku v umovakh viiny. *Delo.ua*. Available at: <https://delo.ua/insurance/comu-nbu-slid-zminiti-principi-regulyuvannya-straxovogo-rinku-v-umovax-viini-413717/> (Accessed 04 August 2023).
10. Moisieiev, V. (2023). «Strakhovy rynek perebuvaie u zhorstkii kryzi»: strakhovyky ne podiliaiut optymizm NBU. *pg*. Available at: <https://thepage.ua/ua/economy/strahuvannya-v-ukrayini-pid-chas-vijni> (Accessed 04 August 2023).